

Hanneke Bartelds

Het racisme van Edward Blyden

In dit artikel beschrijft Hanneke Bartelds de denkbbeelden van van de Afrikaan Edward Blyden. Deze keerde zich af van het blanke superioriteitsgevoel ten opzichte van Afrika en stond een culturele re-orientatie via het onderwijs voor. Hiermee gaf hij de aanzet tot de ontwikkeling van een Afrikaans zelfbewustzijn.

'O the blindness, the darkness, the foolishness of heathenism'¹, klaagde Anna Hinderer in 1860 over de West-Afrikaanse bevolking. Deze Anna was zeventien jaar lang zendeling in het Nigeriaanse Ibadan en haar klaagzang was typerend voor de westerse beeldvorming over Afrika in die tijd. De Europeanen geloofden dat hun religie, cultuur en ras superieur waren in alle opzichten. Ze waren ervan overtuigd dat het hun taak was om de Afrikanen te verlossen van heidendom en wildernis door hen de westerse en christelijke beschaving te brengen. Dit gebeurde aanvankelijk vooral door zendelingen en missionarissen en later tevens door het koloniaal bestuur. In veel gevallen gingen bij dit 'beschaven en bekeren' zending en onderwijs hand in hand. Onder het motto 'Go ye, and teach all nations' werd in de meeste Afrikaanse landen zowel voor als tijdens de koloniale periode het westerse onderwijs overgelaten aan zendelingen en missionarissen.

Het onderwijs was een zeer belangrijk en niet te onderschatten instrument in de *cultural conquest of Africa*. De meeste zendelingen en missionarissen waren er van overtuigd dat de Afrikaanse cultuur heidens en barbaars was en vernietigd moest worden. Alleen als de Afrikanen hun cultuur afzworen, zouden ze open kunnen staan voor de 'weldaden van de christelijke, westerse beschaving'. In de Britse koloniën leerden de kinderen op school van alles over de Engelse en christelijke cultuur en geschiedenis, maar weinig, of slechts negatieve dingen, over hun eigen cultuur, tradities en verleden. De gevolgen hiervan waren natuurlijk groot. Er was sowieso al sprake van een botsing van culturen, maar nu leerden de Afrikanen ook nog eens op school dat ze hun eigen gewoonten en tradities de rug toe

1 Anna Hinderer, *Seventeen years in Yoruba country* (z.p., 1872) 213; geciteerd in: Adrian Hastings, *The church in Africa 1450-1950* (Oxford 1994) 299.

moesten keren, omdat deze slecht en onbeschaafd zouden zijn. De mensen die in dit onderwijs geschoold waren, kwamen dikwijls tussen twee culturen in te staan. Dit zorgde niet alleen voor veel verwarring en conflicten, maar had ook een denigrerend effect op de Afrikaan. In de postkoloniale periode kwam er veel kritiek op dit westerse, christelijke onderwijsbeleid. Het zou een negatief effect hebben op de Afrikaan, zijn cultuur en zijn eigenwaarde. Deze kritiek was een eeuw eerder, aan het begin van de koloniale periode, echter ook al naar voren gebracht. De Afrikaanse Edward Wilmot Blyden (1832-1912) bekritiseerde systematisch en vol overgave ook toen al deze *cultural conquest of Africa* door middel van onderwijs.

Ras en cultuur

In de tweede helft van de negentiende eeuw bestond er in het Westen een vrij eenduidig beeld van Afrika en zijn bewoners. Deze beeldvorming was sterk gekoppeld aan het begrip 'ras'. Het raciaal denken was in de negentiende eeuw, vooral na 1850, in Europa algemeen in zwang. 'Ras' was hét begrip om de mensheid te duiden en te classificeren. Zo schreef Robert Knox in zijn introductie van *The race of man* (1862) 'Race is everything: literature, science, art—in a word, civilization, depends on it'².

De christenen gingen er in eerste instantie van uit dat alle mensen dezelfde oorsprong hadden. God deed heel het mensengeslacht uit één ontstaan, zo hadden zij in de Bijbel kunnen lezen.³ De Afrikanen werden wel gezien als 'broeders' maar zij waren vervallen in het heidendom. Dit laatste zou ook de 'heidense' gewoonten van de Afrikanen zoals polygamie, slavernij en kannibalisme verklaren. Een andere groep die de mono-genesis ondersteunde, was die van de Franse *Philosophes*. Zij gingen ervan uit dat elk mens een rationeel wezen was en dat elk mens met een rede in staat was zich op dezelfde manier te ontwikkelen. Ondanks deze beweringen was het voor vele westerlingen in deze periode onmogelijk om te geloven dat zij als blanken van hetzelfde geslacht waren als de Afrikanen.

Naast de meer conservatieve school, die stelde dat de mens beschaafd

2 Robert Knox, *The race of man* (Londen 1862) v: geciteerd in: Robin Hallett, 'Changing European attitudes to Africa' in: John E. Flint, ed., *The Cambridge history of Africa. Volume 5 from c.1790 to c. 1870*, (Cambridge enz. 1976) 458-496, aldaar 477.

3 'Handelingen 17:24-26' *De Bijbel. Willibrord vertaling* (Boxtel en Brugge) NT, 187.

was begonnen, maar gedegradeerd was (bijbels), bestond er een progressieve school, die ervan uitging dat de mensheid een langzame evolutie had doorgemaakt van wildheid naar beschaving. In het licht van deze theorie zouden de zwarte Afrikanen nog in het stadium van barbarij verkeren terwijl de blanke westerlingen zich al in een vergaand stadium van civilisatie bevonden. Afrika zou zowel moreel als materieel 'achterlopen' op Europa.

Een andere tweedeling was te ontwaren wat betreft het ontstaan van de mens. Naast de bijbelse visie van monogenisme, kwam rond het midden van de negentiende eeuw het polygenisme steeds meer in zwang. Deze theorie ging uit van het bestaan van verschillende rassen en ongelijkheid in fysieke, sociale en intellectuele capaciteiten. Dit idee werd vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw steeds meer beschouwd als de moderne, wetenschappelijke visie in tegenstelling tot de orthodox-christelijke monogenesis.⁴ In Frankrijk verscheen in 1855 het werk van Comte de Gobineau *Essai sur l'inégalité des races humaines*. Gobineau sprak over raszuiverheid als kenmerk en voorwaarde van civilisatie. Volgens hem was rassenvermenging de oorzaak van decadentie, want in iedere vermenging zou het lagere bestanddeel domineren. Ook de Engelse antropologische school, waarin James Hunt en Richard Burton een belangrijke plaats innamen, sprak over raszuiverheid, hiërarchie in rassen en aangeboren verschillen tussen rassen.⁵ Het idee dat het blanke ras in alle opzichten de meerdere van het zwarte was, werd aan het einde van de negentiende eeuw in Europa algemeen gedachtegoed.

De westerse beeldvorming over Afrika in de tweede helft van de negentiende eeuw werd sterk gekenmerkt door het 'anders zijn'. Dit 'anders zijn' op zowel raciaal, cultureel als historisch gebied kan gezien worden als een paradoxale vorm van representatie en werd in het Westen onderdeel van het koloniale discours.⁶ Deze beeldvorming werd overheerst door fundamentele en abstracte tegenstellingen: Europa versus Afrika, beschaafd versus primitief, vooruitgang versus stilstand, christelijk versus heidens, menselijk versus dierlijk, mannelijk versus vrouwelijk, rationeel versus irrationeel, volwassene versus kind, licht versus duister, blank versus zwart. Volgens Raymond Corbey werd de Afrikaan in deze beeldvorming

4 Robert J.C. Young, *Colonial desire. Hybridity in theory, culture and race* (Londen en New York 1995) 46-47.

5 Zie bijvoorbeeld James Hunt, *On the negro's place in history* (Londen 1963)

6 S. Mills, *Discourses of difference. An analysis of women's travel writing and colonialism* (Londen en New York 1991).

voortdurend uitgesloten van wat gezien werd als volwaardige menselijkheid, beschaving, volwassenheid en rationaliteit.⁷

Het Afrikaanse continent in de mythe van het *Dark Continent* werd donkerder beschreven naarmate de westerse ontdekkingsreizigers, zendelingen en kolonisten er meer hun licht over lieten schijnen: Afrika zou bekeerd en beschaafd moeten worden. De Conferentie van Berlijn (1884-1885) vormde het *turning point* in het imperialistische beleid in Afrika. De Europese landen aasden op politiek-nationaal prestige en economisch gewin en stichtten koloniën. De westerlingen achtten zichzelf superieur in alle opzichten: raciaal, technisch, cultureel en godsdienstig. Het brengen van deze westerse beschaving en het christelijke geloof werd op deze manier zowel motief als ideologisch excuus.

Edward Blyden en Liberia

Edward Wilmot Blyden werd 3 augustus 1832 geboren op het West Indische eiland St. Thomas, dat destijds onder Deens koloniaal bestuur stond. Zijn ouders, waarschijnlijk afstammelingen van de Nigeriaanse Ibo's, waren 'vrije zwarten' en bovendien geletterd, hetgeen die tijd een bevoorrechte positie in was. In 1845 kwam Edward onder de invloed van de blanke Amerikaanse dominee John Pray Knox van de *Dutch Reformed Church*, de kerk waar de familie Blyden toe behoorde. Knox was onder de indruk van de leergierige en ijverige Edward en moedigde zijn talent voor welsprekendheid en talen aan. In mei 1850 ging Edward Blyden met de familie Knox mee naar de Verenigde Staten om toelating te doen voor het *Rutgers' Theological College*. Edward wilde predikant worden. Hij werd echter op grond van zijn donkere huidskleur, met andere woorden: op grond van zijn ras, geweigerd.⁸ Ook twee andere theologische colleges lieten hem, om dezelfde reden, niet toe. Het werd Blyden al snel duidelijk dat hij vanwege de rassendiscriminatie in de Verenigde Staten weinig mogelijkheden had om zich door middel van onderwijs verder te ontwikkelen.

In Amerika kwam Blyden in contact met een aantal vooraanstaande Presbyterianen die samenwerkten met de *American Colonization Society*

7 Raymond Corbey, *Wildheid en beschaving. De Europese verbeelding van Afrika* (Nijmegen 1989) 86.

8 Richard Brent Turner, 'Edward Wilmot Blyden and pan-Africanism: the ideological roots of islam and black nationalism in the United States' in: *The Muslim World*, LXXXVII, 2 (1997) 169-182, aldaar 170.

Edward W. Blyden

Uit: Edith Holden, *Blyden of Liberia* (New York en Londen 1966).

(ACS) en zich bezighielden met de emigratie van zwarten naar Liberia. De republiek Liberia was in 1822 gesticht door voormalige slaven uit Amerika, op initiatief en onder leiding van de ACS. In 1847 werd onder het motto *'The love of liberty brought us here'* de onafhankelijkheid van deze republiek uitgeroepen en het land behield ook tijdens de koloniale periode officieel zijn onafhankelijkheid. Naast de nieuwe bewoners van Liberia werd het gebied ook door verschillende inheemse stammen bewoond, zoals de Grebo, Bassa, Belle, Dei, Krahn, Kru, Mano, Dan, Kpelle, Loma, Bandi, Mende, Vai, Madingo, Kissi en Gola.⁹ Van het begin af aan kampte de republiek Liberia met veel problemen en tegenslagen. Het grote probleem was niet alleen dat de christelijke, westerse, Amerikaanse cultuur van de zwarte kolonisten zo anders was dan die van de oorspronkelijke bevolking, maar vooral dat deze groep Americo-Liberianen hun cultuur ook als beter en beschaafder zag dan de inheemse cultuur. De Americo-Liberianen gingen zich als kolonisten gedragen. Zo begonnen zij ook de gebieden landinwaarts te claimen en wilden ze de inheemse stammen gaan 'beschaven'.

Ook Edward Blyden kwam in 1851 met dit idee naar Liberia. Hij geloofde dat hij als opgeleide en christelijke zwarte een bijdrage kon leveren aan de civilisatie van de 'barbaarse' inheemse stammen van Liberia. Deze visie van Blyden veranderde al vrij snel na het eerste contact met de inheemse bevolking tijdens zijn reis naar Boombo's town in Cape Mount. Hij raakte onder de indruk van deze bevolking en pleitte voor meer samenwerking en integratie van de Americo-Liberianen, die veelal aan de kust in de hoofdstad Monrovia woonden, met de inheemse bevolking van het binnenland. Hij verzette zich tegen de segregatiepolitiek van de heersende mulatten-elite¹⁰ in Monrovia, die zowel economisch als politiek alle touwtjes in de republiek Liberia in handen had.¹¹

Blyden bleef de rest van zijn leven in Liberia en haar buurland Sierra Leone wonen. Hij vervulde hier verschillende functies en was onder andere minister van Onderwijs, Binnenlandse Zaken en Buitenlandse Zaken, Liberiaans diplomaat in Engeland, Frankrijk en de Verenigde Staten, publicist in zowel Afrika, Amerika als Europa, en het grootse gedeelte van

9 Tom W. Shick, *Behold the promised land. A history of Afro-American settler society in nineteenth century Liberia* (Baltimore en Londen 1977) 28.

10 Deze mulatten of kleurlingen zagen zichzelf op basis van hun 'lichtere' huidskleur als superieur aan de zwarte bevolking. Ook in deze kolonie in Afrika bestond dus de sociale classificatie op grond van ras en huidskleur.

11 Yekutiël Gershoni, *Black colonialism. The Americo-Liberian scramble for the hinterland* (Boulder en Londen 1985) 17-19.

zijn leven was hij actief in het onderwijs, als docent en als hoofd van verschillende middelbare scholen in Liberia en Sierra Leone. Volgens Blyden was de invloed van onderwijs zeer groot. De vooruitgang van Liberia, van Afrika en van de *Negro race* -zoals hij altijd gebruikte- stond of viel met het onderwijs. Het bestaande formele, christelijke, westerse onderwijs was er in zijn ogen op gericht om de Afrikaanse persoonlijkheid en Afrikaanse cultuur te vernietigen. In 1887 publiceerde Blyden zijn grootste werk *Christianity, islam and the negro race*, waarin hij zijn denkbeelden over ras, geloof, zending, kolonisatie en onderwijs uiteen zette. Later wierp hij zich op als Afrikaans cultureel nationalist. In zijn *African life and customs* (1908) verdedigde hij zeer systematisch een aantal belangrijke aspecten van de Afrikaanse cultuur. Naast deze twee boeken publiceerde hij regelmatig in Afrikaanse, Europese en Amerikaanse kranten en tijdschriften en was hij een veel gevraagd spreker. In dit betoog zal voornamelijk aandacht worden besteed aan Blydens denkbeelden over het Afrikaanse ras, het geloof en het onderwijs voor de Afrikaan.

Blydens denkbeelden over het 'zwarte ras' en de Afrikaanse persoonlijkheid

Eward Blyden ging, net als veel van zijn tijdgenoten, uit van het bestaan van verschillende rassen. Hij geloofde dat de mensheid was verdeeld in rassen die elk hun eigen inherente eigenschappen, capaciteiten, geschiedenis en missie hadden.¹² Blyden zag de Afrikaan -het zwarte ras- als antithese van de Europeaan -het Caucasische ras-, waarbij hij de Europeaan als materialistisch, individualistisch, concurrentiegericht, industrieel en dominant beschreef, terwijl hij de Afrikaan de zachtere eigenschappen van de mensheid toedichtte. Zo noemde hij de Afrikaanse persoonlijkheid spiritueel, collectief, vredelievend en bereid om te dienen. Hij schreef: 'The world needs such a development of the Negro on African soil. He will bring as his contribution the softer aspects of human nature. The harsh and stern fibre of the Caucasian races needs the milder element. The African is the feminine; and we must not suppose that this is of least importance in the ultimate development of humanity'.¹³ Uit dit citaat

12 Edward W. Blyden, 'Africa and the Africans' (1878) in: idem, *Christianity, islam and the negro race* (Londen 1887, herdruk Edinburgh 1967) 260-283, aldaar 277.

13 Blyden, 'The origin and purpose of African colonization', in: ibidem, 94-112, aldaar 111.

blijkt dat Blydens denkbeelden over de Afrikaan (het zwarte ras) in een bepaald opzicht sterk leken op de westerse ideeën over de bevolking van Afrika in die tijd. Daarin werd ook gedacht in tegenstellingen, waarbij het blanke ras als mannelijk en rationeel werd bestempeld en het zwarte ras als vrouwelijk en irrationeel. Wel is het paradoxaal te noemen dat Blyden met zijn christelijke achtergrond niet van een monogenese uitging, maar juist de theorie van het polygenisme aanhing. Wat dat betreft past hij duidelijk in het westerse kader van zijn tijd.

Een groot verschil was echter dat Blyden het westerse idee van een hiërarchie in rassen niet onderschreef. Hij geloofde wel dat er inherente verschillen waren, maar niet dat het ene ras superieur aan het andere zou zijn. Het was in zijn ogen juist de bedoeling dat de verschillende rassen elkaar in positieve zin aan zouden vullen. Hij gaf hier ook een godsdienstige reden voor: 'It was a question of race, which God himself raised when he scattered the nations and appointed the bounds of their habitation -when he placed the Negro in Africa and endowed him with his peculiar mental and physical characteristics'.¹⁴ Volgens Blyden hadden de Afrikanen een eigen persoonlijkheid en een spirituele bijdrage in de wereld. Een halve eeuw later spraken ook Aimé Césaire en Leopold Sédar Senghor over een Afrikaanse persoonlijkheid en een spirituele missie van de Afrikanen.¹⁵ Zij werden de woordvoerders van de *négritude*-beweging die in de jaren 1930 in Parijs ontstond. Ook Kwame Nkrumah, de eerste president van Ghana na de dekolonisatie, sprak over de Afrikaanse persoonlijkheid.

Een ander kenmerk van Blydens denken over ras was zijn afkeer van vermenging van verschillende rassen. Hij ging uit van het racistische idee dat elk ras eigen inherente kenmerken, instincten en een eigen missie had in de wereld, en dat bij vermenging van rassen een botsing van deze kenmerken en instincten zou ontstaan. De kleurlingen of mulatten zouden geen liefde voor hun eigen ras hebben. Dit zou de missie en vooruitgang van de Afrikanen belemmeren en leiden tot degradatie van het 'zwarte ras'.¹⁶ Wat Blyden wilde was raciale zuiverheid en eenheid, eerst in Liberia

14 Brief Blyden aan William Coppinger, 3 oktober 1887; in: Hollis R. Lynch ed., *Selected letters of Edward Wilmot Blyden* (New York 1978) 377.

15 Zie bijvoorbeeld Gregson Davis, *Aimé Césaire* (Cambridge 1997) en Irving Leonard Markovitz, *Léopold Sédar Senghor and the politics of negritude* (Londen 1969).

16 Zie bijvoorbeeld: Brief Blyden aan John C. Lowrie, 17 december 1875, in: Lynch, *Selected letters*, 198; brief Blyden aan William Coppinger, 19 juni 1888, in: *ibidem*, 391.

en vervolgens in heel Afrika. Dit continent was door God uitgekozen als plaats voor het 'zwarte ras' en was de enige plek waar dit ras zijn capaciteiten het best tot uiting kon laten komen en het best zijn missie kon vervullen, zo beweerde hij. Blydens denkbeelden over ras hadden ook duidelijk invloed op zijn ideeën over kolonialisme. Hij geloofde niet dat het blanke en zwarte ras in harmonie met elkaar samen konden leven, daarvan was in zijn ogen de situatie van de Afro-Amerikanen in de Verenigde Staten het levende bewijs. Hij was daarom een groot voorstander van de repatriëring van de Afro-Amerikanen naar Afrika. In een redevoering van de ACS in de Verenigde Staten zei hij hierover: 'There are Negroes enough in this country to join in the return -descendants of Africa enough, who are faithful to the instinct of the race, and who realize their duty to their fatherland (...) The restauration of the Negro to the land of his fathers will be the restauration of a race to its original integrity, to itself'.¹⁷ Dit citaat doet denken aan het latere pan-Afrikanisme.

In sommige opzichten leken Blydens denkbeelden over ras en kolonisatie erg te passen in het westerse denken over nationalisme in die tijd, zoals we dat zien bij filosofen als Herder, Hegel, Fichte en Mazzini. Wat betreft de kolonisatie van Afrika had Blyden echter andere ideeën dan de meeste Europeanen in de tweede helft van de negentiende eeuw en de hoogtijdagen van het westerse imperialisme in Afrika. Hij geloofde dat de westerse, blanke aanwezigheid in Afrika van korte duur zou zijn, omdat de blanken zich daar nooit permanent zouden kunnen vestigen. Door de 'wetten van de natuur', het klimaat, de ziekten en de fysieke hindernissen zou het de blanken niet lukken om langere tijd controle uit te oefenen. Blyden leek zich -op grond van zijn ideeën over ras- minder druk te maken over het territoriale imperialisme, dan het cultureel imperialisme van de westerlingen in Afrika.

Blyden geloofde er sterk in dat elk ras zijn eigen persoonlijkheid, missie en ontwikkeling had. In tegenstelling tot het westerse denken, dat uitging van het feit dat de westerse beschaving en ontwikkeling de enige juiste waren, geloofde Blyden dat de Afrikanen hun eigen ontwikkeling moesten volgen. De Afrikaan moest zijn eigen ontwikkeling gaan volgen, in plaats van de blanke westerlingen te imiteren. Alleen als de Afrikaan de ruimte kreeg om zijn eigen ontwikkeling te volgen, was er vooruitgang van het

17 Blyden, 'The origin and purpose of African colonization' in: idem, *Christianity, islam and the negro race*, 94-112, aldaar 109-110.

'zwarte ras' mogelijk en kon hij bijdragen aan zijn missie in de wereld.

Christendom, islam en het zwarte ras

Hoewel Blyden een christelijke achtergrond had en als predikant verbonden was aan de Presbyteriaanse kerk, verkoos hij gedurende zijn leven steeds meer het islamitische geloof boven het christelijke. Toen hij in 1851 in Liberia aankwam, was hij van mening dat de heidense, inheemse bevolking van het binnenland bekeerd moest worden. Naarmate hij echter meer in contact kwam met deze inheemse stammen van Liberia en Sierra Leone - waarvan een deel moslim was - raakte hij ervan overtuigd dat het christendom geen geschikte godsdienst voor de zwarte Afrikanen was. Het christendom zou een blanke godsdienst zijn, die aan de Afrikanen was opgedrongen, terwijl het overgaan op het islamitische geloof op vrijwillige en positieve basis gebeurde. 'Christianity (...) came to the Negro as a slave'¹⁸, met als gevolg dat het christendom al snel bepaalde connotaties kreeg die voor het 'zwarte ras' zeer negatief uitpakte, aldus Blyden.¹⁹ De manier waarop de Afrikaan met de twee godsdiensten in aanraking was gekomen verschilde sterk. De een was vrijwillig en gelijkwaardig, de andere opgelegd en ongelijkwaardig.

Het islamitische geloof en de islamitische cultuur drongen vooral aan het einde van de achttiende eeuw in Liberia en Sierra Leone door. Met name in het binnenland beïnvloedde de islam de inheemse bevolking in hoge mate. Aan de kust was dit veel minder het geval, maar hier was de christelijke kerk ook actiever en woonden meer kolonisten. In tegenstelling tot de meeste Americo-Liberianen had Blyden wel interesse in de inheemse bevolking en reisde en verbleef hij veelvuldig in het binnenland van Liberia en Sierra Leone. Hierdoor kwam hij ook in contact met verschillende moslimgemeenschappen en raakte hij erg onder de indruk van de geleerdheid, ijverigheid en saamhorigheid van deze moslims. De islam leek de kracht te hebben om de Afrikanen te verenigen en zorgde voor een goede sociaal-politieke organisatie die ook de inheemse structuren in tact liet. Dit was een groot verschil met de christenen, die ervan overtuigd waren dat de Afrikaanse instituties en structuren vernietigd moesten worden, zo meende Blyden.

¹⁸ Blyden, 'Mohammedanism and the negro race', in: *ibidem*, 1-24, aldaar 12.

¹⁹ Blyden, 'Christianity and the negro race' in: *ibidem*, 25-45, aldaar 28-32.

Van de tot de islam bekeerde stammen in Liberia en Sierra Leone was hij voornamelijk te spreken over de Mandingo's: 'They are numerous, intelligent, enterprising, and not a few of them are learned (...) They have books and schools and mosques. They read and write and many speak the Arabic language'.²⁰ Wat Blyden bij deze moslims zag, herkende hij: een schriftelijke cultuur, een geloof gebaseerd op een heilig boek, een religieus gebouw (kerk of moskee) en schriftelijk, formeel onderwijs. De islam paste meer in zijn 'plaatje' dan de inheemse religies. De oorspronkelijke West-Afrikaanse cultuur had een orale traditie, en kende verschillende religies naast elkaar zonder heilig boek of kerk, waarbij kennis oraal en informeel werd doorgegeven. Soms zette hij de geleerdheid, geletterdheid en beschaving van de moslims ook af tegen de oraliteit en de niet-geleerdheid van de oorspronkelijke inheemse en zag hij de moslims als collega's in de taak om de inheemse bevolking te onderwijzen en verder te beschaven. Blyden had duidelijk een voorkeur voor opgeleide, geschoolde, 'beschaafde' mensen.²¹ Vanaf de jaren 1860 maakte Blyden een serieuze studie van de vele islamitische geschriften, leerde hij de Arabische taal en bracht hij in 1866 een aantal maanden door in Beirut, waar hij aan het *Syrian Protestant College* de Arabische taal en cultuur verder bestudeerde. Na zijn reis naar het Midden Oosten begon Blyden ook Arabisch te onderwijzen en bleef zijn interesse in de islam groeien.

Blyden was van mening dat de islam, in tegenstelling tot het christendom, wél een positieve invloed op de Afrikaan had. Het christendom was een blanke godsdienst en had, ondanks zijn oorsprong in het Midden-Oosten, altijd de migratie-golven van het Arische ras gevolgd. Dit in tegenstelling tot de islam, die zich had verspreid over verschillende rassen van Perzië, China tot West-Afrika en ook geen ras-vooroordelen zou kennen, aldus Blyden.²² In de Bijbel was geen plaats voor Afrikanen, terwijl de geschiedenis van de islam ook vele beroemde zwarte moslims kende. In

20 Blyden, 'Liberia -its status and its fields' in: Hollis R. Lynch ed., *Black spokesman. Selected published writings of Edward Wilmot Blyden* (New York 1971) 93-98, aldaar 97.

21 Warren L. d'Azevedo, 'Phantoms of the hinterland: the Mandingo presence in early Liberian accounts part II', *Liberian Studies Journal* (1995), 20, (1), 58-97, aldaar 63.

22 Blyden, 'Islam and race distinctions' in: idem, *Christianity, islam and the negro race*, 241-259, aldaar 241 en 246; Blyden, 'Mohammedanism and the negro race', in: ibidem, 16.

Blydens bekendste werk *Christianity, islam and the negro race* is Blydens conclusie heel duidelijk: het christendom was geen geschikte godsdienst voor het zwarte ras, de islam was dat wel.

Eigenlijk sprak Blyden uitsluitend positief over de islam. Het is natuurlijk de vraag of hij zijn ogen sloot voor de negatieve kanten die de islam ook had, of dat hij deze op de koop toenam. Zowel het christendom als de islam waren bekeringsgodsdiensten, en gedurende de negentiende eeuwse *jihads* ging het overgaan van de Afrikanen op het islamitische geloof ook niet altijd vrijwillig en geleidelijk. Ook in de islam ging het uiteindelijk om de aanvaarding van 'nieuwe' geloofsprincipes. Het lijkt erop dat Blyden deze aspecten inderdaad op de koop toenam, en blij was dat hij een alternatief had voor het christendom, dat volgens hem een zeer denigrerend effect op de Afrikaan zou hebben.

Onderwijs, de Afrikaanse geschiedenis en het cultureel nationalisme

Vanaf de jaren 1860 begon Blyden het beleid van de zendelingen en hun onderwijs hevig te bekritisieren. Zijn belangrijkste punten van kritiek waren de arrogantie van de zendelingen en hun gebrek aan respect voor de Afrikaanse cultuur en de Afrikaanse persoonlijkheid. Hij meende dat het bewijs hiervan al was geleverd door de Afrikanen die in westers zendingsonderwijs geschoold waren. Hij zei hierover: 'From the lessons he every day receives, the Negro unconsciously imbibes the conviction that to be a great man he must be like the white man. He is not brought up – however he may desire it- to be the companion, the equal, the comrade of the white man, but his imitator, his ape, his parasite'.²³ Het bekeren en beschaven was in dit onderwijs synoniem geworden met verwestelijken. Blyden verwierp het westerse idee dat de 'blanke beschaving' en de 'blanke ontwikkeling' de enige juiste waren. Hij was van mening dat elk ras zijn eigen ontwikkeling had en ook de ruimte moest krijgen om zijn capaciteiten te ontplooien.

In een ander artikel schreef Blyden: 'The mistake which Europeans often make in considering questions of Negro improvement and the future of Africa, is in supposing that the Negro is the European in embryo – in the

²³ Blyden, 'Christianity and the negro race', in: *ibidem*, 37.

²⁴ Blyden, 'Africa and the Africans' (1878) in: *ibidem*, 260-283, aldaar 276.

undeveloped stage- and that when, by and by, he shall enjoy the advantages of civilization and culture, he will become like the European'.²⁴ Blyden was ervan overtuigd dat de enige goede manier van onderwijs voor de Afrikanen, ook door de Afrikanen zelf gegeven moest worden; volgens hun eigen methoden en eigen ontwikkeling. Dit onderwijs moest afrekenen met de negatieve beeldvorming over Afrikanen, waarmee de westerlingen door middel van onderwijs de Afrikanen 'vergiftigden'. Het onderwijs moest juist aansluiten bij de Afrikaanse persoonlijkheid en zorgen voor de vooruitgang en eenwording van het 'zwarte ras'. De Afrikaan moest weer trots worden op zijn eigen ras, cultuur én geschiedenis, aldus Blyden.

Volgens Blyden was het grootste obstakel in de vooruitgang van het zwarte ras het gebrek aan zelfvertrouwen. De Afrikanen waren niet trots op hun eigen ras, cultuur en geschiedenis en sommigen hadden zelfs geprobeerd deze af te zweren en te vervangen door de westerse.

In het Westen ging men er in deze tijd zelfs van uit dat Afrika geen cultuur en geschiedenis had. Dit was ook hetgeen de opgeleide Afrikanen tijdens hun schoolperiode herhaaldelijk te horen hadden gekregen. Blyden verzette zich tegen deze culturele arrogantie van de westerlingen en de *cultural conquest of Africa*. Hij pleitte voor een culturele re-oriëntatie van West-Afrika, waarbij hij het onderwijs als belangrijkste instrument zag.

Blyden benadrukte dat Afrika wel een geschiedenis had en zelfs één waar ze trots op kon zijn. Hij vond het belangrijk dat de Afrikaan zijn

Monrovia, Liberia, West Africa,
April 26, 1860.
Right Hon. W. E. Gladstone,
Dear Sir,
It will no doubt occasion some surprise, and perhaps, even indignation, that an entire stranger, residing on a far off and barbarous shore, and connected with a race down-trodden and despised, should intrude upon the time and patience of one so distinguished as yourself, with matters that, in comparison with the numerous subjects that press upon your attention must be of the most insignificant.
But I trust, Sir, that after I have made my statements of the reasons that urge me thus uncommonly to force myself upon your attention, my importunities will be considered at least venial.
I am a youth endeavoring to obtain an education. My tastes and predilections - stronger as it may seem for one in my circumstances - are for classical literature. The love of languages is my predominate passion. I have striven, under various disadvantages, to qualify to some extent this passion. I have acquired some knowledge

Gedeelte van de eerste brief van Edward W. Blyden aan William E. Gladstone, premier van Engeland, in 1860. Uit: Holden, *Blyden of Liberia*.

geschiedenis ook kende, want het niet hebben of niet kennen van een eigen geschiedenis zou een demoraliserend effect hebben. Na bestudering van Hebreeuwse Bijbelteksten, klassieke schrijvers, zoals Herodotus en Homerus²⁵, en Afrikaanse en Amerikaanse archieven, kwam Blyden tot de conclusie dat de Afrikanen een grote rol hadden gespeeld in een van 's werelds eerste beschavingen: Egypte. Ook had Afrika de beschaving van de Ethiopiërs gekend. Afrika had dus wél een geschiedenis, en was geen afgesloten eiland geweest van stilstand en wildernis, maar had veel contacten en ontwikkelingen gekend, zo concludeerde hij.²⁶ Volgens hem was het in de moderne tijd, en dan met name onder invloed van de Atlantische slavenhandel, dat de beeldvorming over Afrika zo veranderd was. Blyden pleitte dan ook voor herziening van de heersende westerse geschiedschrijving.²⁷ Het was volgens hem van groot belang dat de Afrikanen niet de westerse denkbeelden over de Afrikaanse geschiedenis overnamen, maar zelf keken naar de Afrikaanse geschiedenis en het roemrijke verleden van het 'zwarte ras'.

In het onderwijs dat Blyden voor ogen had, moest niet alleen veel aandacht worden besteed aan de Afrikaanse geschiedenis, maar ook aan de Afrikaanse cultuur. Belangrijke aspecten van het Afrikaanse leven zoals de familie, het leven in stamverband, collectiviteit, spiritualiteit, coöperatie en polygamie pasten bij de Afrikaanse omstandigheden en persoonlijkheid en moesten dus gehandhaafd worden.²⁸ Elk ras had zijn eigen capaciteiten en missie. We zien hier dat Blydens denkbeelden over Afrikaans cultureel nationalisme sterk samenhangen met zijn ideeën over ras. Ook het 'anders zijn', het 'anders blijven' en het denken in tweedelingen zijn kenmerkend voor zijn ideeën.

25 Blyden las onder andere Hebreeuws, Grieks, Latijn, Arabisch, Frans en Duits.

26 Blyden, 'Ethiopia stretching out her hands unto God; or, Africa's service to the world', in: *ibidem*, 114-117.

27 Dit idee van herziening van de geschiedschrijving leek enigszins op het omstreden idee dat de Amerikaanse hoogleraar staatsrecht Martin Bernal in zijn boeken *Black Athena* naar voren bracht. Bernal meende dat de klassieke Griekse beschaving zijn wortels had in de Egyptische cultuur en dat deze invloed door het Westen systematisch genegeerd was. Op zijn boeken *Black Athena. The Afroasiatic roots of classical civilization. Volume I. The fabrication of Ancient Greece 1785-1985* (New Brunswick 1987) en *Black Athena. The afroasiatic roots of classical civilization. Volume II. The archaeological and documentary evidence* (New Brunswick 1991) kwam veel kritiek en zijn ideeën zijn nog altijd controversieel.

28 Edward Wilmot Blyden, *African life and customs* (Londen 1908).

Onderwijs, pan-Afrikanisme en négritude

Naast een instrument om vooruitgang te realiseren, zag Blyden het onderwijs ook als een belangrijke manier om eenheid te verwezenlijken. Het onderwijs had een brugfunctie en moest zorgen voor meer samenwerking en integratie tussen de Americo-Liberianen en de inheemse Liberianen, tussen de kust en het binnenland, tussen de christenen, moslims en mensen die andere religies aanhingen, maar ook tussen de verschillende Afrikaanse landen. Het was een instrument om de eenheid van alle leden van het 'zwarte ras' te bevorderen, zowel in Afrika als in Amerika. Blyden schreef veel over de (West) Afrikaanse eenheid en zijn ideeën hierover leken op het latere pan-Afrikanisme. Zo sprak hij over een Afrikaanse persoonlijkheid, het in ere herstellen en trots zijn op de Afrikaanse cultuur en geschiedenis, het zien van Afrika als vaderland voor iedereen van Afrikaanse afkomst, Afrikaanse inspraak in Afrika (kerk en staat) en Afrikaanse eenheid. Ook de négritude-beweging, waarin Césaire en Senghor een grote rol in speelden, had overeenkomsten met Blydens denkbeelden. Blydens ideologie was min of meer gebaseerd op négritude: het idee dat de Afrikaan een aangeboren persoonlijkheid en karakter had en trots moest zijn op zijn eigen cultuur. Net als Blyden verzette Césaire zich tegen de culturele assimilatie van zwarten in de westerse cultuur en riep hij op tot restauratie van de Afrikaanse waarden en tradities.²⁹

Edward Blyden pleitte voor een culturele re-oriëntatie van Afrika en zag het onderwijs daarbij als belangrijkste instrument. Hij verzette zich vooral tegen de *cultural conquest* van Afrika en minder tegen de territoriale verovering. Hij was de eerste persoon in Afrika die met wetenschappelijke bewijzen de mythe van de blanke superioriteit weerlegde en met nieuwe ideeën kwam voor de herwaardering van de Afrikaanse persoonlijkheid, cultuur en geschiedenis. Hij zag in een vroeg stadium het belang en het effect van onderwijs in. Hij geloofde dat de vooruitgang van de Afrikaan berustte in zijn intellectuele ontwikkeling en hij pleitte voor onderwijs dat paste bij de Afrikaanse persoonlijkheid. Zijn bijdrage lag minder in de daadwerkelijke veranderingen die hij in het onderwijs wist te bewerkstelligen, als wel in zijn ideeën waarmee hij zowel in zijn eigen tijd als in de generaties na hem vele mensen heeft beïnvloed. Zijn denkbeelden hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan verschillende ontwikkelingen

29 A. James Arnold, *Modernism and negritude. The poetry and poetics of Aimé Césaire* (Cambridge en Londen 1981) 9.

rondom Afrika, de Afrikaanse cultuur, de Afrikaanse eenheid en het onderwijs voor de Afrikaan. Op het gebied van onderwijs als instrument om vooruitgang en eenheid te realiseren, kunnen zijn ideeën nog altijd als inspiratie beschouwd worden in een tijd waarin de eenheid en vooruitgang van Liberia en Sierra Leone soms ver te zoeken zijn.

Supplement

groniek
Historisch Tijdschrift

nummer 152:
Armoede in Nederland

mei 2001